

Tomasz Krok<https://orcid.org/0000-0003-3258-0540>

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie

STUDIUM AGENTA CELNEGO NA PRZYKŁADZIE DZIAŁAŃ INWIGILACYJNYCH BYŁEGO OFICERA KONTRWYWIADU AK JULIUSZA WILCZURA- -GARZTECKIEGO WOBEC KPT. JERZEGO LEWSZECKIEGO (CZĘŚĆ II)

„Grupę Lewszecki–Skowron” – jak określano ją w materiałach ze śledztwa – rozbito, ponieważ schwytano osoby związane z amerykańskimi ośrodkami wywiadowczymi w Niemczech Zachodnich, wysłane do Polski w celach szpiegowskich. Chodzi tu o dwóch uciekinierów z kraju – Stanisława Rajkowskiego (przybył wraz z Lewszeckim) i Jerzego Pałkę. Urodzony w 1927 r. Rajkowski w czasie okupacji był członkiem AK (Podokręg Warszawa-Wschód, Obwód Siedlce, Placówka Domanice). Po wojnie się ukrywał, ujawnił po ogłoszeniu amnestii w 1947 r. W 1948 r. został powołany do LWP. Ukończył szkołę podoficerską oraz kurs specjalistów morskich (specjalność sternik nawigator)¹, następnie krótko służył w jednostce morskiej Wojsk Ochrony Pogranicza, gdzie zajmował stanowisko dowódcy oddziału patrolowego. Od 1950 r. pracował jako marynarz cywilny pływający na statku „Bytom”, należącym do floty Polskiej Marynarki Handlowej. W czerwcu 1952 r. podczas pobytu w porcie w Szwecji zwrócił się do tamtejszych władz z prośbą o udzielenie mu azylu politycznego. Po spędzeniu miesiąca w szwedzkim obozie dla uciekinierów w Landskronie wyjechał do Niemiec Zachodnich. Wstąpił do kompanii wartowniczej Labor Service Center w Zeilsheim

¹ S. Rajkowski, *Przeciw komunistycznemu zniewoleniu*, Siedlce 2001, s. 6–7.

k. Frankfurtu nad Menem, którą dowodził oficer polskiego pochodzenia o nazwisku Piotrowski². Po rocznej służbie, we wrześniu został skierowany do amerykańskiej bazy Camp King. Zaproponowano mu tam pracę wywiadowczą, na co przystał. Został przeszkolony w dziedzinie prowadzenia wywiadu³.

Jerzy Pałka był żołnierzem LWP powołanym 15 kwietnia 1952 r. do jednostki wchodzącej w skład Wojskowego Korpusu Górniczego, stacjonującej na terenie Radzionkowa. W połowie sierpnia 1952 r., po uzyskaniu przepustki na ślub kolegi, postanowił zbiec przez Czechosłowację do Niemiec Zachodnich⁴. Tam, podobnie jak Rajkowski, dołączył do kompanii wartowniczej amerykańskiej armii, skąd trafił do ośrodka Camp King, gdzie został zwerbowany i przeszkolony do pracy wywiadowczej na terenie kraju. W Polsce znalazł się na początku października 1953 r. Przybył tą samą drogą, co miesiąc później Lewszecki i Rajkowski. Został zatrzymany na początku listopada 1953 r.⁵ za sprawą donosu informatora o ps. „Alek”, którego próbował zwerbować⁶.

Zarówno Rajkowskiego, jak i Pałkę Lewszecki miał spotkać właśnie podczas pobytu w amerykańskiej bazie Camp King w Niemczech Zachodnich w Oberursel. W areszcie utrzymywał, że Rajkowskiego bliżej nie znał i nic o nim nie mógł powiedzieć, na Pałkę zaś natrafił w amerykańskiej bazie w Monachium, gdzie przesłuchiwał go jako uciekiniera z Polski. Zdaniem Lewszeckiego był on inteligentny, jednak nie nadawał się do prowadzenia wywiadu w kraju. Amerykanie mieli inne zdanie i skierowali Pałkę na szkolenie do ośrodka w Oberursel⁷.

² W oddziałach Labor Service służył także polski historyk emigracyjny Aleksander Blum, w którego wspomnieniach także pojawia się nazwisko tego oficera: „Służbę [...] rozpocząłem pod dowództwem ppłk. Stefana Piotrowskiego, był niezwykle zdolną i barwną osobistością z Oddziałów Wartowniczych” (A. Blum, *Moja zimna wojna. Wspomnienia emigracyjne*, Londyn 1984, s. 38). Informacje o płk. Piotrowskim znajdują się również w opracowaniach MBP. Zob. AIPN, 01299/74, Zbiór informacji i notatek dot. kompanii wartowniczych, obozów oraz urzędów i instytucji na terenie NRF i Austrii z lat 1953–1956, k. 8–9.

³ Rajkowski twierdził, że podjął działalność wywiadowczą „na rzecz Oddziału II Rządu RP na emigracji w Londynie” (S. Rajkowski, *Przeciw komunistycznemu...*, s. 8).

⁴ AIPN, 0330/250/1, Akta śledztwa prowadzonego przeciwko Jerzemu Władysławowi Andrzejowi Pałce w sprawie przekazywania wywiadowi amerykańskiemu informacji stanowiących tajemnicę państwową i wojskową, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Pałki, 30 VI 1954 r., k. 54.

⁵ *Ibidem*, Postanowienie o zatrzymaniu Jerzego Pałki s. Jana, 3 XI 1953 r., k. 8.

⁶ AIPN, 0297/43/15, Niektóre rozpracowania związane z działalnością ośrodka wywiadu amerykańskiego Camp King w Niemczech Zachodnich. Sprawa Rajkowskiego i Pałki. Likwidacja grupy Lewszecki–Skowron, Warszawa 1955 r., k. 17–19.

⁷ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 7 IV 1954 r., k. 89–91.

Rajkowskiego ujęto na początku grudnia 1953 r. przy próbie przekroczenia granicy Czechosłowacji z NRD i deportowano do Polski⁸. W zeznaniach Rajkowskiego⁹ oraz Pałki¹⁰ złożonych oficerom MBP powtarzało się nazwisko „przedwojennego oficera – Lewszeckiego”¹¹. Umożliwiło to szybką identyfikację tego ostatniego, której dokonano na podstawie pozyskanych akt wojskowych sprzed 1939 r. Informacje w nich zawarte pozwoliły ustalić adres matki Lewszeckiego, która mieszkała w Toruniu. To właśnie tam pod koniec 1953 r. Lewszecki wysłał Zofię Czołosińską, aby przekazała napisany przez niego list. Czołosińska nie zorientowała się, że dom był objęty nadzorem UB¹². Śledczy MBP szybko ustalili adres kryjówki Lewszeckiego w Podkowie Leśnej. Nie zdecydowano się jednak na natychmiastowe rozbitcie jego „grupy”. Początkowo postanowiono skompletować informacje o Czołosińskiej, dzięki czemu dowiedziano się, że utrzymuje ona kontakty z Erykiem Skowronem, już wcześniej będącym pod obserwacją służb ze względu na podejrzenia o „działalność antypaństwową” na Śląsku¹³.

Do aresztowania Lewszeckiego postanowiono wykorzystać operacyjnie Jerzego Pałkę¹⁴. Do mieszkania Czołosińskiej wysłano informatora o ps. „Jagoda”, który przedstawił się jako wysłannik Pałki. Miał on spre-

⁸ AIPN, 01286/2330/D, Raport o zakończeniu sprawy operacyjnej obserwacji nr 899 krypt. „Pasażer” dot. byłego agenta wywiadu USA Stanisława Rajkowskiego, k. 11.

⁹ Rajkowski po latach opisał tortury, jakim był poddawany w czasie przesłuchania w WUBP w Gdańsku (m.in. przez por. Jana Fijałkowskiego): „Całodobowe przesłuchania, znęcania się fizyczne i psychiczne, pozbawienia snu i posiłków stawały się wyjątkowo trudne do zniesienia. Różne były metody, jakie stosowano, aby rozpracować i złamać więźnia. Jedną z tych, które dobrze poznałem, było siedzenie na stołku w pozycji nieruchomej *non stop*, w dzień i w nocy. Prowadziło to do puchnięcia ciała od pasa w dół” (S. Rajkowski, *Przeciw komunistycznemu...*, s. 21–22). Zob. także AIPN, 0330/256/9, Protokół przesłuchania podejrzanego Stanisława Rajkowskiego, 19 XII 1953 r., k. 34–35.

¹⁰ AIPN Ka, 02/645/7, Sprawa operacyjna dot. Jerzego Władysława Pałki *vel* Kamińskiego, Notatka dot. Jerzego Pałki, 18 XI 1953 r., k. 123.

¹¹ AIPN, 0330/256/9, Protokół przesłuchania podejrzanego Stanisława Rajkowskiego, 19 XII 1953 r., k. 32–36.

¹² AIPN, 0297/43/15, Niektóre rozpracowania związane z działalnością ośrodka wywiadu amerykańskiego Camp King w Niemczech Zachodnich. Sprawa Rajkowskiego i Pałki. Likwidacja grupy Lewszecki–Skowron, Warszawa 1955 r., k. 32–33.

¹³ AIPN, 01224/1032/J, Analiza z materiałów archiwalnych nr 16606/b – sprawy prowadzonej w okresie 1952–1954 przez były Wydział I Departamentu V MBP przeciwko Erykowi Skowronowi, 6 V 1963 r., k. 18–19.

¹⁴ „Na podstawie zeznań aresztowanego przez WUBP w Stalinogrodzie Pałki Jerzego i odpowiednich kombinacji operacyjnych w dniu 17 marca 1954 r. został aresztowany agent wywiadu amerykańskiego Lewszecki Jerzy oraz Czołosińska Zofia i Szczepański Feliks, którzy ukrywali go w swoim mieszkaniu na terenie Podkowy Leśnej” (AIPN, 0330/256/2, Plan operacyjno-śledczych przedsięwzięć z maja 1954 r., k. 151).

parowany na potrzeby prowokacji list podpisany przez Pałkę, w którym ten ostatni rzekomo prosił Lewszeckiego o natychmiastową pomoc finansową. W rozmowie z Czołosińską „Jagoda” utrzymywał, że adres kryjówki otrzymał od „centrali”. „Emisariusz Bąkiewicz” zgodził się zatem na spotkanie. W opracowaniu Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, w części dotyczącej rozbicia „grupy Skowrona–Lewszeckiego” napisano: „Przy zetknięciu z Lewszeckim »Jagoda« zachował się ściśle według otrzymanych zadań, co doprowadziło do szczerzej rozmowy. Lewszecki powiedział mu, że przez cały czas przebywa u Czołosińskiej i jeszcze będzie u niej przebywać przez miesiąc, gdyż nigdzie nie może wychodzić z uwagi na operowaną nogę. Omawiając sprawę Pałki, powiedział, że czasowo z uwagi na stan zdrowia nie może spotkać się z nim, a żądane pieniądze prześle w późniejszym czasie”¹⁵. Na koniec rozmowy uzgodniono, że środki Lewszecki przekaze za pośrednictwem swoich współpracowników. Po zaaranżowanym spotkaniu prowadzący sprawę funkcjonariusze Departamentu I MBP (kontrwywiadu) postanowili w połowie marca 1954 r. aresztować „Emisariusza Bąkiewicza” oraz jego współpracowników i osadzić ich na czas śledztwa w więzieniu mokotowskim¹⁶.

Na początku lutego 1954 r., przy okazji ujęcia Pałki oraz Rajkowskiego, aresztowano także innego dezertera – Józefa Babiara, który uciekł z kraju w marcu 1952 r., a 28 lipca 1953 został przerzucony z RFN do Polski jako agent wywiadu amerykańskiego. Jego zeznania nie wniosły jednak nic nowego do sprawy Lewszeckiego, potwierdził on jedynie informacje z przesłuchań Rajkowskiego oraz Pałki. „Operacyjne wykorzystanie Babiara nie wchodziło w ogóle w grę, z uwagi na wyjątkowo wąski zakres jego zadań, jak również z powodu jego warunków subiektywnych – niskiego poziomu ogólnego, podrzędnej pozycji w ośrodku itd.”¹⁷.

Paweł Skubisz, pisząc o aresztowaniach żołnierzy z kompanii wartowniczych, zauważył: „[...] istotnym czynnikiem ważącym na potrzebie inwigilacji kompanii wartowniczych było przekonanie funkcjonariuszy

¹⁵ AIPN, 0297/43/15, Niektóre rozpracowania związane z działalnością ośrodka wywiadu amerykańskiego Camp King w Niemczech Zachodnich. Sprawa Rajkowskiego i Pałki. Likwidacja grupy Lewszecki–Skowron, Warszawa, 1955 r., k. 37.

¹⁶ Eryka Skowrona aresztowano dopiero 27 III 1954 r. (*ibidem*, k. 37–39; AIPN, 01224/1032, Analiza z materiałów archiwalnych nr 16606/b – sprawy prowadzonej w okresie 1952–1954 przez były Wydział I Departamentu V MBP przeciwko Erykowi Skowronowi, k. 25; AIPN, 0330/256/3, Akta śledztwa w sprawie działalności szpiegowskiej na rzecz wywiadu amerykańskiego prowadzonego przeciwko Erykowi Skowronowi).

¹⁷ AIPN, 0297/43/15, Niektóre rozpracowania związane z działalnością ośrodka wywiadu amerykańskiego Camp King w Niemczech Zachodnich. Sprawa Rajkowskiego i Pałki. Likwidacja grupy Lewszecki–Skowron, Warszawa, 1955 r., k. 30.

komunistycznej policji politycznej o zagrożeniu działalnością wywiadowczą ze strony żołnierzy tych formacji lub najbliższych członków ich rodzin na rzecz państw zachodnich. [...] W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych okazało się, że obawy służb bezpieczeństwa, dotyczące zagrożenia wywiadowczego ze strony żołnierzy kompanii wartowniczych, miały bardzo realny wymiar. Tylko w latach 1952–1955 zatrzymano i osądzono ośmiu żołnierzy tych oddziałów, podejrzewanych o pracę na rzecz wywiadu amerykańskiego”¹⁸.

* * *

Agent celny o ps. „Natan”, czyli Juliusz Wilczur-Garztecki, został skierowany do celi Jerzego Lewszeckiego dzień po zatrzymaniu tego ostatniego – 18 marca 1954 r. Aresztowany przedstawił się Garzteckiemu jako „agent wywiadu amerykańskiego”, opowiedział też nieprawdziwą historię o walce, która wywiązała się pomiędzy nim a żołnierzami sowieckimi przy granicy z NRD. W jej wyniku Lewszecki miał zostać postrzelony, lecz zdołał zabić co najmniej pięciu wrogów. Swoją pobyt w Podkowie Leśnej przedstawił jako „rekonwalescencję u swojej narzeczonej” – Czołosińskiej¹⁹. Najprawdopodobniej kłamstwa te miały na celu jedynie dezinformowanie „Natana”, gdyż podczas przesłuchania 20 marca Lewszecki dokładnie opisał sposób swojego przejścia przez granicę, który pokrywał się z zeznaniami (a także późniejszymi wspomnieniami) Stanisława Rajkowskiego²⁰. Być może była to próba sprawdzenia, czy do celi nie została podstawiona agentura. Jeżeli tak, to nieskuteczna, ponieważ kpt. Jan Dyduch, oficer śledczy Wydziału II Departamentu V MBP, podczas przesłuchań w ogóle nie podjął tych wątków. Już pierwszego dnia Lewszecki miał dać Garzteckiemu do zrozumienia, iż jest pewny,

¹⁸ W cytowanym przez Skubisza dokumencie (AIPN, 01299/143, Informacja nr 27, Kompanie wartownicze przy Armii USA w Europie, 1955 r., k. 30) wymieniono nazwiska zatrzymanych żołnierzy kompanii wartowniczych. Oprócz wspomnianych Lewszeckiego, Pałki oraz Babiarza byli to: Michał Barański, Bolesław Eiben, Ryszard Wróbel, Czesław Biardzki oraz Jerzy Rybak. Co ciekawe, w informacji tej pominięto Stanisława Rajkowskiego (P. Skubisz, *Aparat bezpieczeństwa wobec żołnierzy polskich jednostek pomocniczych przy armii amerykańskiej po II wojnie światowej* [w:] *Polskie Oddziały Wartownicze przy armii amerykańskiej w latach 1945–1989*, red. M. Mazanek-Wilczyńska, P. Skubisz, H. Walczak, Szczecin 2016, s. 235, 243–244).

¹⁹ Czołosińska w czasie przesłuchań zeznała, że Lewszecki proponował jej małżeństwo, czego jednak „nie traktowała poważnie” (AIPN, 0330/256/11, Protokół przesłuchania podejrzanej Zofii Czołosińskiej, 12 II 1955 r., k. 182).

²⁰ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 20 III 1954 r., k. 25–27; AIPN, 0330/256/9, Protokół przesłuchania podejrzanego Stanisława Rajkowskiego, 19 XII 1953 r., k. 32–34; S. Rajkowski, *Przeciw komunistycznemu...*, s. 9–13.

że zostanie skazany na karę śmierci, dlatego też w czasie przesłuchań miał mówić tylko „to, co MBP już wie – gdyż nie ma sensu zaprzeczać – ale nic ponad to”²¹. Według tego samego raportu „Natan” Lewszecki zdawał sobie sprawę, że związek z jego aresztowaniem musiał mieć agent z podległej mu sieci agenturalnej (Jerzy Pałka), który wysłał do niego swojego przedstawiciela. Lewszecki trafnie stwierdził, iż „miał ten kurier być podstawiony przez władze bezp[iecieństwa]”²².

W raporcie z 20 marca 1954 r. Garztecki odnotował, iż Lewszecki w rozmowie podał kolejne informacje na temat Pałki – m.in. te dotyczące przyjazdu do Polski. Wspominał także o swojej znajomości z amerykańskim senatorem Danielem Floodem, którego poznał w czasie zeznań przed komisją katyńską Kongresu USA²³.

Podczas przesłuchania 22 marca Lewszecki ujawnił śledczym swe podejrzenia, że Pałka (którego poznał wiosną 1953 r.) został wysłany do RFN przez komunistyczne służby. O swych wątpliwościach miał poinformować płk. Bąkiewicz, który nakazał skontaktowanie się w tej sprawie z kontrwywiadem amerykańskim. W czasie śledztwa Lewszecki utrzymywał, iż pojechał wówczas do Niemiec Zachodnich, do jednego z przedstawicieli służb amerykańskich, i otrzymał tam dokumenty (sporządzone na dalekopisie) na temat Pałki, które następnie miał przekazać Bąkiewiczowi²⁴. Jednak w rozmowach z Garzteckim w celu, prowadzonych w tym samym dniu, oznajmił, że w rzeczywistości nic takiego nie miało miejsca, a udział Bąkiewicza w jego misji był marginalny. „Natan” odnotował: „Z Bąkiewiczem nie ma poważnego powiązania, został wysłany przez wywiad amerykański”²⁵. Lewszecki już wcześniej wyznał mu, że w zeznaniach celowo wyolbrzymiał rolę Bąkiewicza w całej sprawie: „Z płk. Bąkiewiczem miał wprowadzić kontakt, ale to miało charakter drugorzędny, a – jak mówi – jest mu dogodnie w śledztwie jako maskujące”²⁶. Wtedy też powiedział agentowi, że przesłał do Londynu trzy wiadomości pisane pismem utajonym (atramentem sympatycznym), co nie zgadzało się z treścią jego zeznań składanych w tym samym czasie podczas przesłu-

²¹ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 18 III 1954 r., k. 370.

²² *Ibidem*, k. 369.

²³ Jego nazwisko Garztecki zapisał jako „Flatt” (*ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 20 III 1954 r., k. 373).

²⁴ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 22 III 1954 r., k. 30–32.

²⁵ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 22 III 1954 r., k. 374.

²⁶ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 20 III 1954 r., k. 373.

chań²⁷ – twierdził, iż wysłał tylko dwa listy. Miał też okłamać śledczych co do ich treści i adresów wysyłki.

W raporcie z 22 marca Garztecki odnotował, że „Emisariusz Bąkiewicza” „wykazuje zadziwiającą wielomówność co do swojej działalności”²⁸. Zdradził m.in., że zarówno Czołosińska, jak i Szczepański „byli wtajemniczeni w jego nielegalną działalność”²⁹ (podczas przesłuchań aż do 27 marca utrzymywał, że nie wiedzieli oni ani o celach jego przyjazdu, ani o jego działalności wywiadowczej³⁰), a podana w czasie przesłuchań informacja³¹, że dostał od Bąkiewicza zadanie skontaktowania się z człowiekiem o ps. „Bohun”³², była całkowicie zmyślona. „Bohun” rzekomo był współpracownikiem wywiadu emigracyjnego i rozwinął w Polsce siatkę szpiegowską. Miał on przekazać Lewszeckiemu zebrane wiadomości wywiadowcze z kraju. Do tego, że było to kłamstwo, mające na celu zdeinformowanie śledczych, przyznał się Lewszecki dopiero 12 kwietnia 1954 r.: „Zeznając o »Bohunie«, kłamałem, gdyż z Bąkiewiczem w ogóle na ten temat nie rozmawiałem. Wersje, jakie powiedziałem o rzekomym »Bohunie«, zostały przeze mnie zmyślane, gdyż chciałem władze wprowadzić w błąd, aby uniknąć zeznań na temat Skowrona”³³.

Z notatki „Natana” z 25 marca dowiadujemy się, że Lewszecki po raz kolejny przyznał się, iż jest etatowym agentem wojskowego wywiadu amerykańskiego i współpracownikiem „rządu emigracyjnego”. Powtórzył znane już informacje dotyczące rzekomej sieci współpracow-

²⁷ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 19 III 1954 r., k. 22–23.

²⁸ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 22 III 1954 r., k. 374.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 27 III 1954 r., k. 45.

³¹ *Ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 28 III 1954 r., k. 49.

³² Pseudonimem tym posługiwał się Antoni Szacki (1902–1992), od sierpnia 1944 r. dowódca Brygady Świętokrzyskiej NSZ. We wrześniu 1945 r., po porozumieniu z dowodzącym amerykańską 3 Armią gen. George’em Pattonem Szacki został dowódcą Kompanii Wartowniczych utworzonych z byłych członków tej brygady. Ze stanowiska został usunięty w marcu 1946 r. Do lutego 1949 r. przebywał w Niemczech i mieszkał w okolicach Monachium. Następnie przeniósł się do Francji, gdzie bez powodzenia prowadził gospodarstwo rolne. Nie ma dowodów jego działalności wywiadowczej w Polsce (W. Weker, *Próby ekstradycji Antoniego Szackiego, dowódcy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych, z amerykańskiej strefy okupacyjnej Niemiec w latach 1945–1949*, „Niepodległość i Pamięć” 2014, R. 21, nr 3–4, s. 126–127).

³³ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 12 IV 1954 r., k. 125.

ników Skowrona na Śląsku: „Sieć ta w tej chwili daje tylko informacje, a sabotażu nie prowadzi, aby się nie zdekonspirować. Natomiast na wypadek wojny sieć ma [...] »unieruchomić cały przemysł śląski«”³⁴. Śledczym z Departamentu V MBP nie udało się potwierdzić tych informacji. Doszli oni do następujących konkluzji: „Biorąc pod uwagę materiały agenc[yjne] uzyskane w wyniku rozpracowania, należy wyciągnąć wnioski, że Skowron prowadził do tej pory antypaństwową działalność niekoniecznie przy pomocy organizacji w ścisłym tego słowa znaczeniu, lecz robił to w sposób luźny, na bazie swoich znajomości na Śląsku”³⁵.

28 marca Garztecki odnotował, iż Lewszecki, który zamierzał w czasie śledztwa do końca chronić Skowrona, wywnioskował na podstawie szczegółowości pytań, które zadawano mu podczas przesłuchań, iż Skowron „zeznał więcej, niż to było umówione”³⁶. W istocie Eryk Skowron już w pierwszym dniu zeznań (27 marca 1954 r.) powiedział śledczym, iż Jerzy Lewszecki przyjechał do Polski jako przedstawiciel wywiadu emigracyjnego w celu skontaktowania się z nim (przekazania mu listu Ferdynanda Goetla) i prowadzenia działań wywiadowczych³⁷.

Lewszecki zdradził „Natanowi”, że w jego nielegalną działalność w Polsce została także wtajemniczona sąsiadka i gospodyni Czołosińskiej, nie podał jednak jej nazwiska. Informację tę potwierdził śledczym dopiero podczas przesłuchania 10 kwietnia, dopytywany przez oficera MBP o to, z kim jeszcze kontaktował się podczas pobytu w Podkowie Leśnej. Wymienił wówczas Kamilę Palusińską, która opiekowała się nim, robiła mu zastrzyki z penicyliny, wiedziała też o prawdziwym celu jego przyjazdu do kraju³⁸.

Według tego samego raportu Garzteckiego Lewszecki powiedział mu, że przed 1939 r. jako współpracownik Oddziału II SG pracował z oficerem wywiadu Jerzym Antonim Niezbrzyckim ps. „Ryszard Wraga”. „Wraga” w latach 1928–1930 stał na czele placówki Oddziału II w Kijowie. W grudniu 1930 r. został kierownikiem Wydziału Wywiadowczego Referatu

³⁴ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 25 III 1954 r., k. 378.

³⁵ AIPN, 0330/256/2, Plan operacyjno-śledczych przedsięwzięć w sprawie przeciwko Erykowi Skowronowi, 13 IV 1954 r., k. 142.

³⁶ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 28 III 1954 r., k. 383.

³⁷ „Ponadto w toku prowadzonych rozmów i [na podstawie] zachowania się Lewszeckiego zorientowałem się, że przyjechał on również w celach wywiadowczych” (AIPN, 0330/256/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 27 III 1954 r., k. 15).

³⁸ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 10 IV 1954 r., k. 113.

„Wschód”, czyli faktycznym szefem wywiadu na ZSRS, które to stanowisko zajmował do września 1939 r.³⁹ Ich przełożonym w ZSRS był wg Lewszeckiego niejaki „Rafał Petruszewicz”⁴⁰. Informacja ta nie została uwzględniona w śledztwie.

Kolejne ujawniane informacje odnosiły się do Skowrona. Jego zatrzymanie w 1948 r. z powodu nielegalnych transakcji reglamentowanym papierem i skazanie go na roczny pobyt w obozie pracy w Mielęcinie wiązało się wg Lewszeckiego z rzekomą próbą blokady drukowania książek komunistycznych: „Skowron, będąc w »Czytelniku«, miał w planie produkcyjnym przewidzianą pewną wysokość nakładów na wydawanie klasyków marksizmu. Skowron samowolnie, ze względów politycznych, w ramach tych nakładów wydawał książki beletrystyczne, aby uszczuplić nakłady książek marksistowskich. Skowronowi jednak udało się tak zawikłać śledztwo, że polityczny charakter jego sabotażu nie został ujawniony”⁴¹. Śledczy postanowili nie poruszać tego wątku ani w przesłuchaniach, ani w śledztwie, najwyraźniej uważali, że sprawa została wyjaśniona w 1948 r.⁴²

Już dzień później (29 marca) Lewszecki, opowiadając „Natanowi” o toczącym się przeciwko niemu śledztwie, „wykazał pierwsze oznaki wahania”⁴³. Było to spowodowane jego dalszymi podejrzeniami dotyczącymi „sypania” Skowrona. Z materiałów Garzteckiego z 30 marca wynikało, iż Lewszecki w zasadzie pogodził się z tym, że Skowron zdecydował się na mówienie prawdy i „pokajanie się” przed śledczymi UB. „Lewszecki twierdzi, że Skowron zeznaje całkowicie zgodnie z prawdą i że wszystko to, co oficer śledczy cytuje mu podczas przesłuchania jako zeznanie Skowrona, pokrywa się z rzeczywistością”⁴⁴. Jednak mimo to Lewszecki chciał podjąć jeszcze „ostatnią próbę ratowania” Skowrona, a miała ona polegać na bagatelizowaniu podawanych przez niego podczas przesłuchań faktów. „Natan” zanotował: „[Lewszecki] będzie zeznawał, że Skowron jeszcze nie doszedł z nim do ostatecznego porozumienia co

³⁹ T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939–1945*, t. 1, Warszawa 2009, s. 188–199.

⁴⁰ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 28 III 1954 r., k. 384. Trzy dni później „Natan” skorygował nazwisko – Protasewicz (*ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 31 III 1954 r., k. 393).

⁴¹ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 28 III 1954 r., k. 384–385.

⁴² AIPN, 0330/256/1, Akt oskarżenia przeciwko Skowronowi, Lewszeckiemu, Rajkowskiemu, Babiarzowi, Gregorowiczowi, Czołosińskiej, Szczepańskiemu, Palusińskiej, k. 286.

⁴³ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 29 III 1954 r., k. 386.

⁴⁴ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 30 III 1954 r., k. 388.

do współpracy szpiegowskiej. Faktycznie zaś Skowron doszedł z nim do pełnego porozumienia co do współpracy szpiegowskiej i już mu przekazał istotne materiały wywiadowcze. [...] Lewszecki będzie się starał przedstawić Skowrona jako niechętnego do współpracy”⁴⁵. Rzeczywiście, w zeznaniach, które składał on śledczym MBP dzień później (1 kwietnia), twierdził, że o biernej postawie Skowrona pisał nawet w jednej z wiadomości przesłanych do Londynu: „Ogólnie informowałem Bąkiewicza w listach o moich trudnościach w pracy ze Skowronem”⁴⁶.

Kolejne informacje podane w raporcie „Natana” w przedostatnim dniu marca dotyczyły sposobu przekazywania Lewszeckiemu środków operacyjnych na jego działalność przez Szwajcarię. Lewszecki ujawnił, iż zostało „uzgodnione z teściową [Feliksa] Szczepańskiego, że paczki z zegarkami będą nadchodzić ze Szwajcarii pod adresem Z[ofii] Czołosińskiej [...], z teściową figurującą jako nadawca”⁴⁷. Do kwestii tej powrócił po raz kolejny w rozmowach z „Natanem” z początku kwietnia. Poprosił wówczas Garzteckiego, aby ten po swoim wyjściu skontaktował się z gospodynią Czołosińskiej – Palusińską: „Dowiedziawszy się o tym, że zapewne wkrótce wyjdę, L[ewszecki] dał mi nast[ępujące] polecenie: mam się udać osobiście do Podkowy Leśnej, gdzie w willi Czołosińskiej mieszka jej kuzynka Palusińska z córką Dzięcią. Palusińskiej przekazać nast[ępujące] wiadomości: a) że Lewszecki nie zeznaje nic ponad to, co najpierw zezna Skowron, i od siebie nic nie poda; b) niech Palusińska uda się do znanej jej Mazurkiewiczowej (wdowy po profesorze), u której powinny być nadeszły ze Szwajcarii 120 000 zł wypłacone przez sekretarza poselstwa szwajcarskiego. Z tych pieniędzy należy wypłacić parę tysięcy dla matki Lewszeckiego (Toruń, Kraszewskiego 19 m. 2), resztę wpłacić na Mokotów na paczki dla Zosi i Felusia [Czołosińskiej oraz Szczepańskiego – T.K.]. Dla Lewszeckiego wpłacić tylko na 1 paczkę”⁴⁸.

Zagadnienie to zostało poruszone podczas przesłuchania Zofii Czołosińskiej 15 maja 1954 r. Zeznała ona wówczas, iż przesyłanie kosztowności ze Szwajcarii faktycznie miało miejsce, jednak ona sama nie łączyła tego z przybyciem do kraju Lewszeckiego. Cała historia miała wg niej związek z teściową Feliksa Szczepańskiego – Gabriellą Linson (Nineson), która mieszkała właśnie w Szwajcarii. Czołosińska poznała Linson latem 1949 r., gdy odwiedzała ona w więzieniu swą

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ AIPN, 0330/256/6, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Lewszeckiego, 1 IV 1954 r., k. 79–80.

⁴⁷ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 30 III 1954 r., k. 391.

⁴⁸ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 2 IV 1954 r., k. 395.

córkę – Wandę Szczepańską, skazaną za występy w teatrach niemieckich w czasie okupacji. Od tego czasu Czołosińska miała z nią prowadzić ożywioną korespondencję, w której informowała ją o stanie córki. Około 1950 r. do Czołosińskiej napisała inna jej znajoma, partnerka Władysława Adamczewskiego – Halina Bielawska. Zapytała, czy zna ona kogoś, kto ma adres korespondencyjny za granicą. „Bielawska Halina konieczność przesłania jej takiego adresu uzasadniała tym, że ona jest stale w podróży, co uniemożliwia nam normalną korespondencję, i za pośrednictwem takiej osoby mogłybyśmy normalnie korespondować”⁴⁹. Czołosińska zdecydowała się na podanie jej adresu Linsonowej, a wkrótce postanowiła wykorzystać to do podreperowania stanu swoich finansów: „Wyjaśniam, że gdy ja zwracałam się do Bielawskiej lub Adamczewskiego o przesłanie mi paczki, a w szczególności zegarków, to Adamczewski względnie Bielawska przekazywali pieniądze Linson Gabrieli i ta na miejscu w Szwajcarii zakupywała, a następnie przesyłała paczkę pod moim adresem, prosząc równocześnie, ażeby ją jak najszybciej zawiadomić o odebraniu zegarka”⁵⁰. Do czasu przybycia Lewszeckiego w grudniu 1952 r. miała ona otrzymać w ten sposób dwa zegarki⁵¹. Wersję tę potwierdzały wcześniejsze zeznania Feliksa Szczepańskiego z 6 kwietnia 1954 r., w których twierdził on, że zegarki te sprzedał na prośbę Czołosińskiej: „[...] w okresie pobytu Lewszeckiego w naszym mieszkaniu poza zegarkiem dostarczoną przez Lewszeckiego sprzedałem jeszcze dwa zegarki m[ar]ki »Schaffhausen«, w tym jeden złoty i jeden niklowy. Zegarki te zostały nadesłane przez Bielawską Halinę w miejscowości Hitdorf w Niemczech Zachodnich na adres Czołosińskiej Zofii, z tym że zegarek złoty [...] został przesłany za pośrednictwem mej teściowej Linson Gabrieli zamieszkałej w Asconie w Szwajcarii”⁵². W czasie śledztwa ustalono, iż Lewszecki przed przyjazdem do kraju rzeczywiście kontaktował się z Adamczewskim, co potwierdzały nie tylko jego zeznania, ale także to, iż w grudniu wręczył on Czołosińskiej zegarek oraz fiołki z witaminami, o które prosiła ona w swojej wcześniejszej korespondencji z Bielawską.

Kolejne interesujące informacje, które Lewszecki przekazał w rozmowach z Garzteckim, dotyczyły rzekomych sposobów jego komunikacji z wywiadem amerykańskim w Niemczech Zachodnich: „Droga ta polega na tym, że należy wysłać list (lub inną przesyłkę) pocztą na dowolny adres

⁴⁹ AIPN, 0330/256/11, Protokół przesłuchania podejrzanej Zofii Czołosińskiej, 15 V 1954 r., k. 122.

⁵⁰ *Ibidem*, k. 124.

⁵¹ *Ibidem*, k. 121–125.

⁵² AIPN, 0330/256/10, Protokół przesłuchania podejrzanego Feliksa Szczepańskiego, 6 IV 1954 r., k. 41.

w Berlinie Zachodnim, umieszczając w adresie pseudonim Lewszeckiego »Gunner«⁵³. L[ewszecki] twierdzi, że we wszystkich urzędach pocztowych zachodniego Berlina są funkcjonariusze wywiadu⁵⁴, któremu L[ewszecki] podlega, i że mają oni polecenie, aby każdą przesyłkę z hasłem »Gunner« natychmiast odesłać pocztą lotniczą do Londynu⁵⁵. Pseudonim ten miał być znany Skowronowi, który podczas przesłuchań na początku czerwca 1954 r. stwierdził, że wg instrukcji podanych mu przez Lewszeckiego miał go użyć, gdyby chciał się skontaktować z agentem po jego wyjeździe z kraju: „Mówiliśmy również i o tym, że w wypadku, kiedy Lewszecki wyjedzie za granicę, a ja zostanę w kraju, gdzie mam zorganizować i kierować nielegalną organizacją, [to gdy] zajdzie potrzeba skomunikować się z nim, to mam go szukać pod pseudonimem »Guner« [sic!]”⁵⁶.

Lewszecki miał się podzielić z Garzteckim także sensacyjnymi informacjami na temat jego służby u Amerykanów. Oznajmił, że gdy przebywał w bazie przy Rhine General Depot, jako oficer dopuszczał się morderstw na przesłuchiwanym przez niego osobach – sowieckim podpułkowniku o nazwisku „Smirnenko” oraz uciekinierze z Polski, którego podejrzewano o pracę na rzecz PRL-owskiego wywiadu⁵⁷. Wątku tego nie poruszono ani w czasie śledztwa, ani też przesłuchań, najpewniej uznano to za przechwałki bądź też element celowej dezinformacji ze strony aresztowanego.

Na początku kwietnia Lewszecki ujawnił „Natanowi” treść listu Goetla do Skowrona. Utajona wiadomość zaczynała się od zdania: „Drogi panie Eryku, przed dwoma laty otrzymałem wiadomość od pana przez Amsterdam”⁵⁸. Garztecki zanotował, że wg Lewszeckiego „[z]wrot o wia-

⁵³ Z ang. artylerzysta – być może pseudonim stanowił nawiązanie do jego służby w jednostkach artyleryjskich.

⁵⁴ Chociaż rekrutowanie współpracowników wywiadu amerykańskiego wśród pracowników poczty było powszechną praktyką oficerów CIA operujących po II wojnie światowej na terytorium Berlina Zachodniego, to wersja Lewszeckiego o tym, że „każdy pracownik poczty” miał być zaznajomiony z jego pseudonimem, wydaje się wysoce nieprawdopodobna (B. Stockton, *Flawed Patriot. The Rise and Fall of CIA Legend Bill Harveys*, Washington, DC, 2008, s. 78).

⁵⁵ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 31 III 1954 r., k. 392.

⁵⁶ AIPN, 0330/256/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 1 VI 1954 r., k. 103.

⁵⁷ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 31 III 1954 r., k. 393.

⁵⁸ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 2 IV 1954 r., k. 394. O tym, że list Goetla zaczynał się od wzmianki o stolicy Holandii, już w pierwszym dniu przesłuchań powiedział śledczym sam Skowron, jego wersja była jednak inna. Sugerował, że to nie on wysłał wiadomość do Amsterdamu, lecz miała ona zostać stamtąd przesłana przez Goetla: „Wywołane pismo było następującej treści: Drogi Panie Eryku. Nie wiem, czy Pan

domości przez Amsterdam dotyczy[ł] [...] faktu, że 2 lata temu Skowron skontaktował się z jednym z sekretarzy ambasady brytyjskiej w W[arsza]-wie⁵⁹, który przesłał wiadomość od Skowrona do Adamczewskiego⁶⁰. Pytany o tę kwestię Skowron w czasie przesłuchań 6 kwietnia 1954 r. zeznał: „żadnego listu od Goetla nie otrzymałem i kiedy przeczytał[em] wręczony mi przez Lewszeckiego list, byłem zdziwiony, że Goetel napisał już uprzednio do mnie list, którego ja nie otrzymałem”⁶¹. Jeśli chodzi o przeszłość okupacyjną przyszłego współpracownika, to Lewszecki został przez Ferdynanda Goetla poinformowany o kontaktach Skowrona z Gestapo, które ten miał utrzymywać w porozumieniu z AK: „Jednym z jego zadań miały być interwencje w G[esta]po w sprawach zwalniania akowców. Również interesy handlowe Skowrona miały być prowadzone na styku kontaktów AK z Gestapo”⁶².

Lewszecki utrzymywał, że zabrał ze sobą z Niemiec radiostację nadawczo-odbiorczą, z której miał korzystać podczas pobytu w swojej kryjówce w Podkowie Leśnej. W raporcie z 5 kwietnia agent „Natan” odnotował: „Co do losów aparatu Lewszecki podaje 2 częściowo sprzeczne wersje: – że na prośbę Czołosińskiej zniszczył aparaturę na krótko przed aresztowaniem i – że aparatu »nie będzie można znaleźć« – daje jakby do zrozumienia, że jest schowany”⁶³. Słowa te nie znalazły jednak potwierdzenia w śledztwie, a sam wątek rzekomej radiostacji został w nim pominięty.

7 kwietnia Lewszecki wg „Natana” wrócił z przesłuchania „wyjątkowo wściekły na Skowrona”. „Skowron wsypał sprawę ewakuacji rodziny Goetla oraz Skowrona z Polski. – W związku z tym L[ewszecki] wyjaśnił mi, że do protokołu zeznał fałszywie, iż oszukał Skowrona, mówiąc o możliwości ewakuacji rodziny, w tym celu, aby go łatwiej zawerbować. Faktycznie sprawa przedstawia się według Lewszeckiego następująco: Goetel poinformował Lewszeckiego, że rodzina Goetla oraz Skowrona będą z Polski ewakuowane. Goetel zastrzegł przy tym, że Lewszecki może o tym powiedzieć Skowronowi, pod warunkiem że ani rodzina Goetla, ani

otrzymał pismo z Amsterdamu” (AIPN, 0330/256/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 27 III 1954 r., k. 15).

⁵⁹ W przedostatnim raporcie dotyczącym Lewszeckiego „Natan” napisał o przekonaniu Lewszeckiego, że Skowron zdradził śledczym personalia urzędnika brytyjskiej ambasady (AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 7 IV 1954 r., k. 399).

⁶⁰ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 2 IV 1954 r., k. 394.

⁶¹ AIPN, 0330/251/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 6 IV 1954 r., k. 32.

⁶² AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 5 IV 1954 r., k. 397.

⁶³ *Ibidem*, k. 396.

rodzina Skowrona nie zostaną o ewakuacji do ostatniej chwili powiadomione (idzie tu o drugą żonę Goetla, jego dorosłe dzieci z pierwszego małżeństwa i drobne dzieci z drugiego)”⁶⁴. Lewszecki poprosił Garzteckiego, aby ten po opuszczeniu więzienia skontaktował się z Palusińską w celu poinformowania jej, że „Skowron wysypał sprawę ewakuacji rodziny Goetla i swojej”⁶⁵. Z dostępnych protokołów przesłuchań Skowrona wynika, iż kwestia ewakuacji jego rodziny czy też rodziny Goetla nie była nigdy przedmiotem jego dyskusji z Lewszeckim⁶⁶. 6 kwietnia Skowron został zapytany przez śledczych o kontakty z partnerką Goetla – Haliną Winowską, która po wojnie pozostała w Polsce. Skowron potwierdził, że znał ją jeszcze z czasów okupacji, a ostatni raz spotkał ją w Warszawie w sierpniu 1952 r., gdy była w stolicy przejazdem. Pytany o to, czy zawiadomił Winowską o liście Goetla otrzymanym za pośrednictwem Lewszeckiego, zaprzeczył: „Stwierdzam, że żonę Goetla Winowską Halinę nie zawiadomiłem o fakcie otrzymania za pośrednictwem Lewszeckiego listu od jej męża Goetla. Wyjaśniam przy tym, że Lewszecki podczas jednej z mych rozmów zaznaczył mi, bym nie komunikował się z żoną Goetla i nie mówił jej o jego przyjeździe do kraju oraz o przywiezionym przez niego liście dla mnie od jej męża Goetla”⁶⁷.

Według raportu Garzteckiego z 15 kwietnia 1954 r. Lewszecki oznajmił mu, że „czeka go kara śmierci”, toteż swój przyszły proces chciałby on wykorzystać „w ten sposób, aby na publicznej rozprawie wystąpić z szeregiem propagandowych prowokacji antydemokratycznych”⁶⁸.

* * *

Notatki autorstwa Garzteckiego dotyczące jego współwięźniów (w tym konkretnym przypadku Lewszeckiego) stanowią niezwykle cenne źródło informacji. Zwyczajowo w aktach śledczych donosy agentury celnej nie były podpisywane pseudonimami, a same akta AC z reguły niszczone po zakończeniu przez nich współpracy. O tym, że materiały przygotowane przez „Natana” miały dużą wartość operacyjną, świadczy ich włą-

⁶⁴ *Ibidem*, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 7 IV 1954 r., k. 399–400.

⁶⁵ *Ibidem*, k. 400.

⁶⁶ „Zagadnienie mojej ucieczki przez granicę nie omawiałem z Lewszeckim. Jedynie na moje pytanie, w jaki sposób planuje on wywieźć mnie z kraju, powiedział mi Lewszecki, że to jest już jego sprawa i wywiezie mnie z moją rodziną drogą bezpieczną, lecz w jaki sposób i jaką drogą, nie mówił mi on, a ja go nie pytałem o szczegóły na ten temat. Również nie uzgadniał daty ani drogi naszej ucieczki” (AIPN, 0330/256/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 13 IV 1954 r., k. 50).

⁶⁷ *Ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 6 IV 1954 r., k. 33.

⁶⁸ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 15 IV 1954 r., k. 401.

czenie do dokumentacji dotyczącej śledztwa przeciwko Lewszeckiemu (jako anonimowe – bez podania pseudonimu – „notatki dotyczące przesłuchiwanego”)⁶⁹.

Informacje uzyskane przez „Natana” bez wątpienia okazały się bardzo przydatne dla oficerów MBP prowadzących przesłuchania Lewszeckiego. Mimo że ten ostatni niejednokrotnie opowiadał historie wymyślone bądź też wylobryzmione, a także miejscami trudne (a nawet niemożliwe) do zweryfikowania, to dzięki notatkom z celi śledczy wiedzieli np. o prawdziwej roli, jaką odgrywali w całej sprawie jego współpracownicy. Zaskakujące, że choć Lewszeckiego przed wysłaniem go do kraju „instruowano [...] co do agentury więziennej”⁷⁰, to jednak zdradził on Garzteckiemu istotne dane na temat stopnia zaangażowania Skowrona, Czołosińskiej, Szczepańskiego czy kontaktów Jerzego Pałki z wywiadem amerykańskim.

Materiały dostarczone przez Garzteckiego pozwoliły śledztwu ustalić kilka faktów. Pierwszy dotyczył rzekomych prób kontaktu Lewszeckiego z człowiekiem o ps. „Bohun” (domniemanym współpracownikiem wywiadu emigracyjnego, który miał rozwinąć w Polsce siatkę wywiadowczą). Opowieść ta okazała się całkowitym wymysłem, co stanowiło element dezinformacji. Druga istotna kwestia to sposób przesyłania do Czołosińskiej zagranicznych paczek z kosztownościami, które spieniężała ona następnie przy pomocy Feliksa Szczepańskiego. Informacja ta pozwoliła powiązać misję Lewszeckiego z osobą Władysława Adamczewskiego, którego z tego względu 16 grudnia 1957 r. objęto planem agenturalno-operacyjnego rozpracowania o krypt. „Fabrykant”. Do rozpracowania wykorzystano Czołosińską⁷¹. Działania inwigilacyjne Garzteckiego dowiodły także, iż Lewszecki wiedział o kontaktach Skowrona z brytyjskim dyplomatą – I sekretarzem ambasady w Warszawie Robertem H. Masonem. W kolejnych etapach śledztwa rozważano, czy to właśnie tą drogą wywiad emigracyjny dowiedział się o Skowronie i jego domniemanych możliwościach zorganizowania działalności wywiadowczej na Śląsku. Co interesujące, sam Skowron w czasie przesłuchania 17 kwietnia 1954 r., zapytany o możliwe powody, dla których Lewszecki skontaktował się właśnie z nim, wymienił nazwisko Masona: „Trudno mi jest odpowiedzieć, czym się kierowali za granicą, wysuwając w stosunku do mnie taką propozycję. [...] może mieć [to] związek z moją rozmową, jaką przeprowadziłem z b[yli]m I sekretarzem ambasady angielskiej w Warszawie Masonem, do

⁶⁹ AIPN, 0330/256/6, Notatki informacyjne dot. sprawy Lewszeckiego, k. 285–339.

⁷⁰ AIPN, 00168/79/8, Teczka pracy krypt. „Natan”, Notatka „Lewszecki Jerzy”, 18 III 1954 r., k. 369.

⁷¹ AIPN, 00945/752, Czołosińska Zofia Kamila, Plan agenturalno-operacyjny przedsięwzięć do sprawy krypt. „Fabrykant”, 16 XII 1957 r., k. 147–152.

którego wystąpiłem z propozycją podjęcia się zorganizowania nielegalnej działalności na Śląsku”⁷².

Najprawdopodobniej to właśnie po skonfrontowaniu informacji z celi dostarczanych przez Garzteckiego (które oskarżony potwierdzał po kilku dniach wyczerpujących przesłuchań) z zeznaniami współpracowników Lewszeckiego oficerowie MBP doszli do wniosku, iż aresztowany utrudnia prowadzenie śledztwa. Świadczy o tym *Sprawozdanie dyrektora Departamentu I MBP płk. Stefana Antosiewicza do Dyrektora Gabinetu MBP płk. Michała Drzewieckiego z 7 maja 1954 r. dot. aresztowań przeprowadzonych w kwietniu 1954 r.*, w którym płk Antosiewicz napisał: „W chwili obecnej nie ma jeszcze pełnego obrazu stanu faktycznego sprawy. Uzyskanie takiego obrazu ogromnie utrudniają zeznania Lewszeckiego, który **stara się celowo wprowadzić śledztwo w błąd, zeznając nieprawdziwie i wykrętnie** [podkr. – T.K.]”⁷³.

* * *

Proces Lewszeckiego, Skowrona, Czołosińskiej, Szczepańskiego, Rajkowskiego i Babiara, który odbył się przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie (w składzie: przewodniczący mjr Piotr Adamski, sędziowie – kpt. Stanisław Gutaker, por. Tadeusz Grelka; oskarżycielem był prokurator ppłk Kazimierz Golczewski)⁷⁴, zakończył się 19 marca 1955 r. Jerzy Lewszecki został skazany na karę śmierci z art. 4, 6 i 7 mkk. Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski i 2 sierpnia 1955 r. wyrok wykonano⁷⁵. Eryka Skowrona skazano na 15 lat pozbawienia wolności

⁷² AIPN, 0330/256/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Eryka Skowrona, 15 IV 1953 r., k. 49.

⁷³ Cyt. za: P. Pleskot, „*Tarcza partii i narodu*”. *Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010, s. 240.

⁷⁴ S. Rajkowski, *Przeciw komunistycznemu...*, s. 29–30.

⁷⁵ O ostatnich chwilach Lewszeckiego pisał we wspomnieniach Lucjan Grabowski pseudonimy „Wybicki”, „Lot” – żołnierz Narodowej Organizacji Wojskowej oraz Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, który siedział wraz z nim w więzieniu mokotowskim. Gdy wykonano wyrok na Lewszeckim, Grabowski był już poza murami tego więzienia, jednak relacje na ten temat przekazał mu inny więzień – Kazimierz Topór-Staszak (również rozpracowywany w celi przez Garzteckiego): „Obok celi kpt. Lewszeckiego siedział »Topór« Staszak z Poznania, były to cele pojedynki, można było przez wspólne okno przegrodzone ścianką porozumieć się z sąsiedniej celi, a nawet, wyciągając dobrze rękę, podać sobie coś. »Topór« często rozmawiał z kpt. Lewszeckim, ostatniego dnia dano wypiskę »Toporowi«, natomiast kapitan nie otrzymał wypiski, a prosił »Topora« o papierosy, które ten podał mu przez okno. »Topór« miał w swoich drzwiach szparkę, przez którą mógł z łatwością obserwować, co dzieje się na korytarzu, przed wieczorem jego uwagę zwróciło jakieś większe poruszenie, zobaczył koło celi kpt. Lewszeckiego inspekcyjnych i oddziałowych i jednego oficera w mundurze, prawdopodobnie prokuratora. Szczęknęły drzwi do celi kapitana i po chwili dobiegł odgłos strzału.

z art. 6 i 7 mkk, na mocy amnestii wyrok złagodzono do 10 lat, ostatecznie osadzony został zwolniony warunkowo 27 maja 1957 r. Zofię Czołosińską skazano na 6 lat pozbawienia wolności. Feliksa Szczepańskiego ukarano 5 latami więzienia, zwolniono go na mocy amnestii 9 maja 1956 r. Stanisława Rajkowskiego skazano na 12 lat pozbawienia wolności z art. 6 i 7 mkk, wyrok skrócono do 8 lat, zwolniono go po odbyciu kary – 6 maja 1961 r. Józefa Babiarza skazano na karę śmierci z art. 90 kk WP oraz art. 6 i 7 mkk, Rada Państwa skorzystała z prawa łaski i zmieniła wyrok na karę dożywocia, ostatecznie zwolniono go warunkowo 30 grudnia 1960 r.⁷⁶ Związanego ze sprawą Lewszeckiego Jerzego Pałkę sądzono w osobnym procesie WSR w Warszawie 27 października 1954 r. i skazano na karę śmierci. Rada Państwa skorzystała z prawa łaski, zmieniła wyrok na dożywocie. Na mocy amnestii karę skrócono do 12 lat, ostatecznie zwolniono go warunkowo – wyszedł na wolność 11 czerwca 1963 r.⁷⁷

Proces „grupy Lewszeckiego” odbił się szerokim echem w ówczesnej prasie – zarówno emigracyjnej (relacjonowano go na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza”), jak i krajowej („Żołnierz Wolności”, „Życie Warszawy”)⁷⁸. Wykorzystano go do celów propagandowych – jako kolejną po „Bergu”⁷⁹ aferę związaną z ośrodkiem amery-

Po chwili wyniesiono zwłoki kpt. Lewszeckiego na noszach oddzielnym wyjściem” (L. Grabowski, *Pamiętniki historyczne*, t. 4, Ciechanowiec 2010, s. 297).

⁷⁶ AIPN, GK 919/1715, Wyrok WSR w Warszawie w imieniu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 19 III 1955 r., k. 20–40; *Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944–1989*, Lublin 1994, s. 47–47, 82–83, 109, 118, 124.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 101.

⁷⁸ K. Polechoński, *Pisarz w czasach wojny i emigracji. Ferdynand Goettel i jego twórczość w latach 1939–1960*, Wrocław 2012, s. 292–293.

⁷⁹ W 1950 r. pomiędzy wywiadem amerykańskim a przedstawicielami emigracyjnej Rady Politycznej (ze Stronnictwem Narodowym na czele) doszło do umowy na udostępnienie informatorów z Polski w zamian za pomoc finansową (łącznie ok. 1 mln dol.) przeznaczoną na działalność w kraju, szkolenie kurierów oraz funkcjonowanie placówek – baz łączności (jedna z nich była umiejscowiona w bawarskiej miejscowości Berg). Sławomir Cenciekiewicz pisał: „Beznadziejna sytuacja w kraju, brutalne pacyfikacje »ostatnich leśnych«, a także kryzys polityczny i rozbitcie w »polskim Londynie« po śmierci prezydenta Władysława Raczkiewicza w 1947 r. sprawiły, iż część uchodźstwa orientowała się na bliską współpracę wywiadowczą z Amerykanami. Celowały w tym ugrupowania skupione wokół emigracyjnej Rady Politycznej [...], a zwłaszcza Stronnictwo Narodowe, którego przedstawiciele od 1948 r. prowadzili rozmowy z CIA. W 1949 r., nie oglądając się na prezydenta i rząd RP, których jeszcze wówczas uznawał ogół emigrantów, prezes SN i członek Rady Politycznej Tadeusz Bielecki – przed wojną bliski współpracownik Romana Dmowskiego – osobiście prowadził rozmowy w Departamencie Stanu USA na temat współdziałania uchodźstwa w dziele realizacji polityki amerykańskiej względem zniewolonej Polski” (S. Cenciekiewicz, „Afera Bergu” a suwerenność polityki polskiej na uchodźstwie [w:] *idem, Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, Łomianki 2012, s. 27).

kańskim. Na przykład w artykule poświęconym postaci Eryka Skowrona pt. *Świadectwo bankructwa* jego autor Tadeusz Pasierbiński pisał o związkach „kolaboranta Skowrona” z „faszystami” pokroju Ferdynanda Goetla, Lewszecki natomiast został przedstawiony jako „zdrajca”, który „[s]łużąc gorliwie, szybko dochrapał się stopnia kapitana, a ponadto legitymacji FBI (amerykańska policja śledcza) i munduru majora armii amerykańskiej...”⁸⁰.

29 października 1996 r. Stanisław Rajkowski za pośrednictwem organizacji kombatanckiej złożył wniosek o unieważnienie wyroku WSR w Warszawie z dnia 19 marca 1955 r., dotyczącego Jerzego Lewszeckiego. Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego ustosunkował się do wniosku pozytywnie i orzekł, co następuje: „[...] zebrane materiały dowodowe w postaci zachowanych akt historycznych w pełni uzasadniają postawione tezy, że p. Jerzy Lewszecki, jako pracownik Oddziału II Rządu Emigracyjnego w Londynie, prowadził na terenie Anglii, Niemiec Zachodnich i Polski działalność o charakterze wywiadowczym. Działalność ta miała charakter opozycyjny [zarówno] wobec ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej naszego kraju, jak i struktur administracyjnych, państwowych istniejących na początku lat 50. w Polsce. Bezsprzecznym jest też fakt, że Rząd Emigracyjny w Londynie był reprezentantem legalnego rządu Polski w okresie II wojny światowej i po 1945 r. prowadził działalność zmierzającą do odzyskania przez Polskę niepodległego bytu państwowego. W tej sytuacji p. Jerzy Lewszecki, jako członek struktur tego rządu, bezsprzecznie działał na rzecz odzyskania przez Polskę suwerennej państwowości”⁸¹.

* * *

Juliusz Garztecki ps. „Wilczur” opuścił więzienie w maju 1954 r. W swojej książce z 2006 r., pisząc o odsiadce, nie wspominał nawet słowem o bogatej historii współpracy z organami bezpieczeństwa. Jedyną korzyścią uzyskaną przezeń od bezpieki miało być pokrycie kosztów taksówki z więzienia mokotowskiego: „Ubranie miałem w strzępach. Zaproponowałem więc asystującemu przy zwolnieniu oficerowi śledczemu, że skoro mnie tu przywieźli samochodem, to może mnie odwieźć do domu. Zacukał się trochę, oświadczył, że nie ma takiego zwyczaju, ale za rogiem, w alei Niepodległości, jest postój taksówek i dadzą mi na taksówkę. Podpisałem więc kwit następującej treści: »100 złotych, słownie sto złotych, na taksówkę od Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego,

⁸⁰ T. Pasierbiński, *Świadectwo bankructwa*, „Życie Warszawy”, 22 III 1955.

⁸¹ Cyt. za: S. Rajkowski, *Przeciw komunistycznemu...*, s. 64.

otrzymałem». A więc wziąłem pieniądze od bezpieki! Parę lat temu odwiedziłem więzienie na Rakowieckiej, by odzyskać ten kwit, oprawić w ramki i powiesić nad łóżkiem. Niestety, okazało się, że wszystkie akta z tego okresu zostały zniszczone. A IPN tak by się ucieszył!”⁸².

W materiałach bezpieki można znaleźć informacje o podjęciu przez „Wilczurę” dalszej współpracy z MBP, do której doszło bezpośrednio po jego wyjściu z więzienia: „W 1954 r. został z więzienia zwolniony i pozyskany przez Dep[artament] III jako agent o ps. »Maksym«, do rozpracowania środowiska b[yłych] członków Oddz[iału] KG AK, PAL i działaczy sanacyjnych. Z nałożonych obowiązków wywiązywał się dobrze. W 1955 r. z braku możliwości dalszego rozpracowywania został z sieci wyeliminowany”⁸³. Następnie „Wilczur” robił karierę jako pracownik MSZ na placówkach dyplomatycznych w latach 1957–1962. Był jednym z założycieli Klubu Krzywego Koła⁸⁴, zajmował się fotografią oraz tłumaczeniem literatury. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych już na usługach SB rozpracowywał środowiska opozycyjne, m.in. niezależne ruchy socjalistyczne, Komitet Obrony Robotników⁸⁵, Konfederację Polski Niepodległej⁸⁶ czy wrocławską Solidarność – dostarczone przez niego informacje umożliwiły m.in. aresztowanie Józefa Pinióra⁸⁷.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach (AIPN Ka).

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (CAWWBH).

⁸² J. Wilczur-Garztecki, *Armia Krajowa. Za i przeciw*, Wrocław 2006, s. 141–142.

⁸³ AIPN, 00168/79/1, Akta TW dot. Juliusza Wilczura-Garzteckiego, Notatka opracowana na podstawie materiałów archiwalnych dot. Wilczura-Garzteckiego Juliusza, 4 IV 1980 r., k. 16.

⁸⁴ P. Ceranka, *Ludzie Klubu Krzywego Koła*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2007, z. 159, s. 90.

⁸⁵ K. Dworaczek, *Polska Partia Socjalistyczna 1987–1990* [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. 7: *Wokół „Solidarności”*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 433–434.

⁸⁶ G. Wołk, „Konfederacja Polski Niepodległej. Studium funkcjonowania opozycyjnej partii politycznej w realiach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2020, s. 121.

⁸⁷ Ł. Kamiński, *NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk* [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. 6: *Polska południowa*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 430.

Źródła publikowane

- Adama Czerniakowa dziennik getta warszawskiego, oprac. M. Fuks, Warszawa 1983.
Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944–1989, Lublin 1994.
Mord w Lesie Katyńskim. Przesłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952, t. 2, oprac. W. Wasilewski, Warszawa 2018.
Raporty roczne Ambasady Brytyjskiej w Warszawie 1945–1970, oprac. M. Nurek, Warszawa 2003.

Opracowania

- Andrusiewicz A., *Stronnictwo Pracy 1937–1950*, Warszawa 1988.
Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza (1944–1956), t. 1, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
Bagieński W., *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945–1961*, t. 2, Warszawa 2017.
Balbus T., *Mechanizm werbowania i prowadzenia agentury Urzędu Bezpieczeństwa (dokument MBP z 1945 r.)* [w:] *Studia i materiały z dziejów opozycji i oporu społecznego*, t. 3, red. Ł. Kamiński, Wrocław 2000.
Bartelski L.M., *Termopile literackie. Polska 1939–1945*, Warszawa 2002.
Bartoszewski W., *Warszawski pierścień śmierci, 1939–1944*, Warszawa 1967.
Blum A., *Moja zimna wojna. Wspomnienia emigracyjne*, Londyn 1984.
Bojemski S., *Narodowe Siły Zbrojne w Powstaniu Warszawskim 1 VIII – 2 X 1944*, Warszawa 2009.
Borodziej W., Chmielarz A., Friszke A., Kunert A.K., *Polska Podziemna 1939–1945*, Warszawa 1991.
Borodziej W., *Terror i polityka. Policja niemiecka a polski ruch oporu w GG 1939–1945*, Warszawa 1985.
Brzeziński B., *Klasa robotnicza Warszawy 1944–1948*, Warszawa 1975.
Bułhak W., *Donos wywiadu Gwardii Ludowej do gestapo na rzekomych komunistów i kryptokomunistów (wrzesień 1943 roku)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 1 (12).
Bułhak W., Kunert A.K., *Kontrwywiad podziemnej Warszawy, zadania i obsada personalna kontrwywiadu Komendy Głównej, Obszaru Warszawa i Okręgu Warszawa ZWZ-AK w latach 1939–1944* [w:] *Wywiad i kontrwywiad Armii Krajowej*, red. W. Bułhak, Warszawa 2008.
Cenciekiewicz S., „Afera Bergu” a suwerenność polityki polskiej na uchodźstwie [w:] *idem, Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, Łomianki 2012.
Ceranka P., *Ludzie Klubu Krzywego Koła, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2007*, z. 159.
Chodorowski J., Włodek R., *Szczepańska Lucyna (1909–1999) śpiewaczka* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 47, red. A. Romanowski et al., Warszawa–Kraków 2010–2011.

- Chrzanowski B., *Związek Jaszczurczy i Narodowe Siły na Pomorzu 1939–1947. Nieznane karty pomorskiej konspiracji*, Toruń 1997.
- Dubicki T., Suchcitz A., *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939–1945*, t. 1, Warszawa 2009.
- Dworaczek K., *Polska Partia Socjalistyczna 1987–1990* [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. 7: *Wokół „Solidarności”*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010.
- Gałęzowski M., *Wierni Polsce. Ludzie konspiracji piłsudczykowskiej 1939–1947*, Warszawa 2005.
- Gąsiorowski A., *Polska Armia Ludowa 1943–1945*, Gdańsk 2018.
- Grabowski L., *Pamiętniki historyczne*, t. 4, Ciechanowiec 2010.
- Grott B., *Religia, cywilizacja, rozwój. Wokół idei Jana Stachniuka*, Kraków 2003.
- Hernik-Spalińska J., *Wileńskie środy literackie (1927–1939)*, Warszawa 1998.
- Heska-Kwaśniewicz K., *Taki to mroczny czas. Losy pisarzy śląskich w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej*, Katowice 2004.
- Hillebrandt B., *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Polsce 1939–1945*, Warszawa 1973.
- Kamiński Ł., *NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk* [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. 6: *Polska południowa*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010.
- Kunert A.K., *Ilustrowany przewodnik po Polsce Podziemnej 1939–1945*, Warszawa 1996.
- Linek B., *Jerzy Ziętek – kadrowy elit Polski Ludowej na Górnym Śląsku* [w:] Jerzy Ziętek. *Konteksty kariery w komunistycznym państwie*, red. S. Rosenbaum, Katowice 2017.
- Łagosz Z., *Aparat represji wobec Roberta Waltera i jego działalność na kanwie masonerii okultystycznej rytu Memphis-Misraïm, „Hermaion”* 2015, nr 4.
- Machcewicz P., *Emigracja w polityce międzynarodowej*, Warszawa 1999.
- Marszałec J., *Armia Krajowa a komuniści i ich stronnicy podczas Powstania Warszawskiego* [w:] *Powstanie Warszawskie. Fakty i mity*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2006.
- Nakielski H., *Jako i my odpuszczamy*, Warszawa 1989.
- Pasierbiński T., *Świadectwo bankruta*, „Życie Warszawy”, 22 III 1955.
- Pleskot P., *„Tarcza partii i narodu”. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010.
- Polechoński K., *Pisarz w czasach wojny i emigracji. Ferdynand Goetel i jego twórczość w latach 1939–1960*, Wrocław 2012.
- Potrzebowski S., *Słowiański ruch Zadruza*, Szczecin 2019.
- Rajkowski S., *Przeciw komunistycznemu zniewoleniu*, Siedlce 2001.
- Rostworowski T., *Zaraz po wojnie*, Warszawa 1988.
- Sidor K., *W niewoli u Andersa*, Rzym 1947.
- Skubisz P., *Aparat bezpieczeństwa wobec żołnierzy polskich jednostek pomocniczych przy armii amerykańskiej po II wojnie światowej* [w:] *Polskie Oddziały*

- Wartownicze przy armii amerykańskiej w latach 1945–1989, red. M. Mazanek-Wilczyńska, P. Skubisz, H. Walczak, Szczecin 2016.
- Stockton B., *Flawed Patriot. The Rise and Fall of CIA Legend Bill Harveys*, Washington, DC, 2008.
- Terlecki R., *Walka wywiadów, czyli rozpracowanie pułkownika Bąkiewicza* [w:] *Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej i Polonii*, red. idem, Warszawa 2005.
- Thamm G.B., *The Making of a Spy*, Jefferson, NC, 2010.
- Tomasiewicz J., *Lud – naród – Słowiąższczyzna. Lewicowy nacjonalizm Polskiego Związku Wolności (1939–1944)* [w:] *Religia, polityka, naród. Studia nad współczesną myślą polityczną*, red. R. Łętocha, Kraków 2010.
- Urbankowski M., *Człowiek z głębszego podziemia. Życie i twórczość Jana Emila Skińskiego*, Kraków 2003.
- Weker W., *Próby ekstradycji Antoniego Szackiego, dowódcy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych, z amerykańskiej strefy okupacyjnej Niemiec w latach 1945–1949*, „Niepodległość i Pamięć” 2014, R. 21, nr 3–4.
- Wilamowski J., *Honor, zdrada, kaźń... Afery Polski Podziemnej 1939–1945*, Warszawa 1999.
- Wilamowski J., Kopczuk W., *Tajemnicze wyspy. Polsko-niemiecka wojna na tajnym froncie*, Warszawa 1990.
- Wilczur-Garztecki J., *Armia Krajowa. Za i przeciw*, Wrocław 2006.
- Wolsza T., *Więzienia stalinowskie w Polsce. System, codzienność, represje*, Warszawa 2013.
- Wołk G., „Konfederacja Polski Niepodległej. Studium funkcjonowania opozycyjnej partii politycznej w realiach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2020.
- Wołoszyn J., „Ostra broń” – agentura celna. Tajni współpracownicy w więzieniach i aresztach śledczych w latach 1944–1956, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 2 (16).
- Zackiewicz G., *Syndykalizm w polskiej refleksji i rzeczywistości politycznej I połowy XX wieku*, Kraków 2013.
- Zeidler M., Zeidler K., *Jerzy Lewszecki (1913–1955) – przyczynek do biografii*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2009, R. 10 (61), nr 4 (229).

Streszczenie: Zaprezentowany artykuł dotyczy operacyjnego wykorzystania w śledztwie agenta celnego Juliusza Wilczura-Garzteckiego (ps. „Natan”), byłego oficera kontrwywiadu AK. Omówiono życiorys Garzteckiego, bogatą historię jego współpracy z organami komunistycznego państwa i werbunku w areszcie śledczym na Mokotowie. Jako element uwiarygodniający w oczach współwięźniów agent wykorzystywał swoją przeszłość w konspiracji niepod-

ległościowej. Kanwę do omówienia przypadku „Natana” stanowi przedstawione w artykule śledztwo w skomplikowanej i szerzej dotąd nieopisanej sprawie przedwojennego oficera WP kpt. Jerzego Lewszeckiego, który został wysłany na misję wywiadowczą do Polski z amerykańskiego ośrodka wojskowego Camp King w Oberursel w Niemczech Zachodnich. Studium przypadku agenta celnego zostało przeprowadzone przez analizę porównawczą materiałów przygotowanych przez „Natana” z dokumentacją śledztwa, w tym protokołów przesłuchań samego Lewszeckiego i osób bezpośrednio związanych z jego sprawą.

Słowa kluczowe: agent celny, Garztecki, Lewszecki, Skowron, Armia Krajowa, wywiad

Tomasz Krok (ur. 1991) – pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie, w latach 2016–2019 specjalista w Wydziale Badań Historycznych Wojskowego Biura Historycznego. Autor monografii naukowej *Antymasońska komórka Episkopatu Polski (1946–1952)* (2018). Zastępca redaktora naczelnego pisma „Frona LUX”. W swoich badaniach zajmuje się powojenną aktywnością wywiadu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz działalnością komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w pierwszych latach po II wojnie światowej.

Case Study of a “Secret Agent in Prison” Based on the Example of the Invigilation Process Conducted by a Former Counterintelligence Officer of the Home Army against Captain Jerzy Lewszecki (Part II)

Abstract: The article presented concerns the operational activities of secret agent in prison Juliusz Wilczur-Garztecki (alias “Natan”), a former Home Army counterintelligence officer, in an investigation. Garztecki’s biography, the rich history of his collaboration with the communist state authorities and his recruitment in the Mokotów detention centre were discussed. The agent used his past in the independence resistance movement to gain credibility in the eyes of his fellow prisoners. The basis for the discussion on the “Natan” case is the investigation presented in the article into the complicated and hitherto undescribed case of a pre-war Polish Army officer, Captain Jerzy Lewszecki, who was sent on an intelligence mission to Poland from the American military centre Camp King in Oberursel, West Germany. The case study of the secret agent in prison was conducted by way of a comparative analysis of the material prepared by “Natan” with the investigation documentation, including the minutes of Lewszecki’s interrogations and interrogations of people directly involved in his case.

Keywords: secret agent in prison, Garztecki, Lewszecki, Skowron, Home Army, intelligence

Tomasz Krok (b. 1991) – employee of the Institute of National Remembrance in Warsaw, former specialist in the Historical Research Department of The Bureau of Military History (Wojskowe Biuro Historyczne) [2016–2019]. Author of a monograph on the *Antymasońska komórka Episkopatu Polski (1946–1952)* [Anti-Masonic cell of the Polish Episcopate (1946–1952)]. Deputy editor-in-chief of a Polish periodical cultural magazine with 25 years of tradition – *Fronda LUX*. In his research, he focuses on the post-war intelligence activity of the Polish Armed Forces in the West and the activities of the communist security apparatus in the first years after World War II.